

temes-1)

ENRIC SAGUER HOM. Coordinador del projecte «Els masovers de la regió de Girona, 1930-2000»
UNA PERSPECTIVA DES DE LA HISTÒRIA RURAL

L'ATRACTIU DELS MÈTODES ORALS

La pràctica de la història oral ha experimentat, en els darrers anys, un creixent interès tant en àmbits universitaris com –i potser encara més– en àmbits extraacadèmics. Les activitats al voltant de la història oral organitzades per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, el nombrós públic assistent a la recent presentació de la guia *Eines per a treballs d'història oral* o la relativa freqüència amb què apareix la història oral a les pàgines de *Plecs* en són manifestacions prou visibles. Tot i que els temes de la guerra, la repressió i l'exili tenen un pes evident en l'agenda de treball, el ventall d'àmbits en els quals s'està investigant és molt ampli, com també ho són les perspectives disciplinàries de partida i els usos de la mateixa font oral. Un d'aquests àmbits on la pràctica de la història oral fa molts anys que fructifica és el de la història rural. Les ratlles que segueixen pretenen posar de relleu el potencial i l'interès que han tingut i encara poden tenir les fonts orals per a la recerca en aquest camp.

A l'hora de fer recerca, els historiadors som un col·lectiu força pragmàtic. Estem acostumats a barallar-nos amb fonts documentals que sovint són escasses, són incompletes, han estat generades amb objectius ben diferents als nostres propòsits de recerca, tenen biaixos socials importants o, simplement, responen a uns objectius clarament interessats. És per això que els testimonis orals, tot i els seus problemes, han constituït, des d'Heròdot, una altra de les fonts de la història. Com diu Marc Bloch a l'*Apologia de la història*, «les fonts narratives [...], és a dir, els relats deliberadament dirigits a la informació dels lectors, mai no han deixat de prestar un ajut preciós a l'investigador».

No deixa de ser significatiu que, almenys dins l'àmbit de la història rural, un dels primers historiadors que van fer espai a les fonts orals fos precisament Marc Bloch. En els apunts que es conserven d'un curs que va donar a Fontenay el 1938 sobre «Com escriure la història d'un poble», Bloch va incloure l'enquesta oral dins la llista de mitjans d'investigació per utilitzar, i la va incloure al costat i en el mateix nivell que l'observació directa, el material cartogràfic, la documentació escrita i les restes arqueològiques. Segons aquests apunts, i en un moment en què encara no existia el concepte d'història oral, Bloch ja parlava de la necessitat de fer «enquestes ràpides» sobre el passat proper i, concretament, es referia a quatre enquestes que havia portat a terme una comissió del Centre de Síntesi de París. Aquestes enquestes

orals tenien totes un contingut limitat i centrat en qüestions precises de la tecnologia i les formes de vida agrícoles. Concretament, abordaven la forma de fer garbes i agabellar-les, les fargues, l'alimentació popular i els mitjans de locomoció i transport.

Masover de Crespià llaurant amb eugues. Font: Col·lecció familiar de Joan Bus

Aquesta breu llista d'enquestes franceses ja apunta un dels principals punts d'interès que tenen els mètodes orals: aportar informació sobre aspectes poc documentats a través d'altres fonts. En alguns casos, la manca de documentació escrita pot ser només temporal, fruit de les limitacions d'accés imposades per la legislació. Però en altres casos l'entrevista oral pot permetre cobrir aspectes i problemes que

difícilment mai podran ser abordats a través de fonts escrites. En aquesta cerca d'informació oral per cobrir les mancances documentals, òbviament hi hagut qüestions més privilegiades que altres. La mateixa relació de Marc Bloch apunta força bé quina ha estat la línia de prioritats dins la investigació sobre el passat del món rural: els procediments tècnics preindustrials i les formes de vida de la població han estat dels àmbits que major atenció han rebut i, en aquest punt, els historiadors han sumat els seus esforços als de

quets

molts etnòlegs, com Violant i Simorra o Carreras i Artau. Certament, el ventall de qüestions no s'ha esgotat aquí; les fonts orals han servit també per a recerques que van des de la toponímia fins a les actituds polítiques dels grups pagesos o els usos medicinals de les plantes, entre altres. Però han persistit buits importants. Hi ha qüestions amb prou rellevància historiogràfica que podrien haver-se enriquit subs-

tancialment si s'haguessin abordat amb fonts orals. A tall d'exemple, n'esmentarem dues.

La primera es refereix al problema la mercantilització de les economies pageses, del seu grau d'integració al mercat. Aquest ha estat un tema central en moltes discussions historiogràfiques. Podem remetre'ns a l'obra de Lenin sobre el capitalisme agrari a Rússia, on —amb independència de l'encert de la diagnosi— s'utilitza aquest criteri per valorar el grau de desenvolupament del capitalisme en el món rural, o als debats sobre la industrialització espanyola, on el consum de la població pagesa constitueix un punt important en la discussió. Tanmateix, hi ha molt pocs treballs orals que hagin recollit de forma sistemàtica què compraven i què venien el diferents tipus de famílies rurals i com va anar evolucionant la seva relació amb els mercats. Una excepció remarcable és l'interessant estudi sobre les trementinaires de la vall de la Vansa i Tuixén publicat recentment per l'antropòleg Joan Frigolé, on es mostra amb sensibilitat històrica una peculiar forma d'integració de certes famílies pageses d'alta muntanya a uns circuits mercantils d'abast regional. La manca de recerca oral sobre les pautes de relació dels pagesos amb els mercats és particularment lamentable en un país com el nostre, on no tenim cap equivalent als pressupostos familiars elaborats per l'escola de Le Play.

Una altra qüestió historiogràficament rellevant però que també ha generat pocs estudis d'història oral és la relació entre propietaris i treballadors (ja siguin parcers, arrendataris o jornalers). Els conflictes i les relacions de classe són aspectes centrals, però només puntualment han estat abordats amb fonts orals. I quan s'ha fet, s'han orientat més cap a l'activitat sindical o la lluita política oberta que al funcionament diari d'aquestes relacions o a les formes menys visibles de resistència quotidiana a les quals s'ha referit James C. Scott. Sobre aquests aspectes la investigació oral pot aportar pistes importants. A través dels contractes públics i privats tenim ben documentat el marc normatiu que regulava les relacions entre propietaris i masovers. Però fins a quin punt es complia la lletra dels contractes? El contrast amb testimonis orals ens permet pensar que, almenys en la segona meitat del segle XX, la relació entre propietari i masover era molt més flexible i complexa del que diuen els contractes escrits. Un altre aspecte en què les fonts orals poden fer avançar el nostre coneixement és el relatiu a les normes consuetudinàries, només parcialment recopilades per etnògrafs i tractadistes del dret civil. De ben segur que, amb els canvis experimentats pel sector agrari en els darrers dos segles, el costum va evolucionar cap a significats nous que, amb la documentació escrita, no són fàcils de deduir, com tampoc

1

2

5

8

9

10

12

temes-1)

no són fàcils de deduir els conflictes que probablement van anar associats a aquesta evolució.

Cal afegir, tanmateix, que tot i el potencial aparent de les fonts orals per abordar la conflictivitat, el clientelisme, la subordinació i tot aquest tipus de qüestions, el resultat no sempre és satisfactori. Els conflictes de baixa intensitat, els que no generen enfrontaments oberts per la via judicial o sindical, sovint són difícils de treure a la llum amb suficient claredat. La primera resposta dels propietaris rendistes i també dels masovers de la regió de Girona, quan se'ls ha preguntat obertament sobre els conflictes mutus, no s'ha allunyat gaire del mite pairalista d'un món harmònic, i només quan l'entrevistador ha insistit s'han fet explícits alguns casos de conflicte que generalment han estat considerats com aïllats. Els testimonis opten per minimitzar els conflictes i probablement per autocensurar-se. Només amb una entrevista ben plantejada poden aflorar aquestes qüestions.

Hem dit que la possibilitat de documentar aspectes poc visibles o simplement invisibles a través de la documentació escrita és un dels atractius de la història oral. Cal afegir-hi que, a més, pot permetre corregir els biaixos socials i de gènere que imposa la documentació escrita. Com és ben sabut, les fonts escrites tendeixen a referir-se als grups socials hegemònics més que als grups subalterns, de la mateixa manera que les dones apareixen amb menor freqüència que els homes i quan ho fan el biaix social encara és més marcat. Tenim molts arxius referits a famílies rurals amb un patrimoni més o menys ampli, mentre que a penes disposem d'arxius generats per famílies masoveres o jornaleres. Quelcom similar passa amb els protocols notariais, on la presència d'un individu o d'una família està

molt relacionada amb el volum del seu patrimoni. L'interès de les fonts orals també rau, per tant, en l'oportunitat que ofereixen per pal·liar aquests biaixos. De fet, un dels impulsos originals de la història oral com a disciplina, especialment a Europa, va ser la voluntat d'esmenar els biaixos socials i, a més, de fer-ho amb certa radicalitat. Durant molt temps la història oral va ser considerada un instrument per fer una «història des de baix» o per escriure la història d'aquells que no han tingut veu en la història. I tot i que avui no es limiti a aquests col·lectius, no podem oblidar el valor correctiu que pot tenir sobre unes fonts escrites socialment esbiaixades.

Hi ha altres raons per les quals la història oral pot ser d'interès per als historiadors rurals. Molts autors han destacat que permet trobar nous punts de vista, que permet introduir l'acció dels individus en els marcs estructurals, o que permet introduir la percepció subjectiva de l'experiència viscuda en el relat històric. El mètode oral permet interrogar directament els testimonis sobre el perquè de determinades opcions o decisions. Un exemple: els contractes gironins de masoveria des de principis del segle XX van tendir a passar de la parceria a l'arrendament monetari. Aquest és un canvi important perquè modifica les regles bàsiques de la masoveria, però és difícil d'interpretar a través de la documentació escrita, entre altres motius perquè generalment no va ser tant una decisió dels propietaris com dels masovers. A través d'entrevistes orals no només es pot confirmar la preferència dels masovers per l'arrendament, sinó que també es pot preguntar pels motius d'aquesta preferència o, si es vol, per la seva racionalitat econòmica.

Les fonts orals són atractives perquè poden cobrir-nos buits, perquè permeten esmenar alguns biaixos socials i de gènere inherents a les fonts escrites, i perquè permeten recollir la percepció i la racionalitat subjectiva dels testimonis. Però també ens obren múltiples interrogants sobre la seva fiabilitat i representativitat, sobre la fal·libilitat de la memòria, sobre la influència del present en la generació del record, sobre la intencionalitat del testimoni... La història oral és un instrument complex que planteja problemes importants als seus practicants. Hom arriba a les fonts orals atret per les seves potencialitats i aviat topa amb els seus paranys. Les dificultats del mètode, tanmateix, no n'han d'anul·lar l'impuls inicial. Utilitzades amb rigor i amb precaució les fonts orals poden continuar sent d'utilitat per millorar la nostra comprensió sobre el funcionament i l'evolució del passat. Per això, a més de ser conscients dels límits, potser també és bo no limitar la recerca només a les fonts orals. ■

Personal domèstic femení del mas Coll. Font: Arxiu Municipal de Roses, col·lecció família Coll, núm. reg. 6107

